

Alfabetul și tiparul GLAGOLITIC

Radu MOȚOC,

inginer, secretarul Asociației *Pro Basarabia și Bucovina*, filiala Galați

Marea descoperire a lui Johannes Gutenberg de la mijlocul secolului al XV-lea – miracolul multiplicării, un eveniment cu o semnificație deosebită, căruia abia acum, în zilele noastre, îi recunoaștem dimensiunile reale și impactul asupra societății. Producția mecanică a cărții a creat condițiile pentru o multiplicare de dimensiuni și un avânt pentru fabricarea hârtiei. Descoperirea lui Gutenberg nu s-a răsfrânt numai asupra zonei culturale unde era folosit alfabetul latin. În curând, a apărut tiparul cu litere glagolitice și chirilice. Alfabetul glagolitic a fost întocmit după modelul literelor mici grecești (fig. 1). În *Nouveau Dictionnaire Encyclopedique* (Paris, 1877), la pag. 120, se precizează faptul că alfabetul glagolitic se mai numea *bukvitza*. Această formă de scriere este atribuită lui Metodiu care, în 863, vine în Moravia. Virgil Olteanu, în lucrarea *Din istoria și arta cărții* (1992, pag. 22), completează informația referitor la alfabetul glagolitic. Se precizează că este primul alfabet slav creat în anul 863 de Chiril, misionar grec trimis de Bizanț în Moravia, pentru a tălmăci împreună cu fratele său Metodie, cărți de cult în limba slavă. Chiril a alcătuit alfabetul glagolitic, pornind de la scrierea minusculă greacă din secolul al IX-lea, la care a adăugat caractere de origine orientală. Avînd structură complicată și caracter mai puțin practic, acest alfabet cunoaște o existență scurtă, fiind substituit treptat de alfabetul chirilic. Cu excepția cîtorva semne izolate, intercalate în unele manuscrise, nu se cunosc texte în limba română scrise cu acest alfabet.

La 1483, a apărut prima tipăritură cu litere glagolitice, urmînd ca, în anul 1491, Sweipolt Fiol să

înființeze la Cracovia prima tiparniță chirilică. Alfabetul glagolitic s-a folosit un timp pentru scrierea și tipărirea textelor slavone vechi. Sfera lui de cuprindere a fost relativ restrînsă, localizîndu-se din punct de vedere geografic, la slavii de sud – sloveni și croați, iar ca arie religioasă la slavii de rit catolic. Din punct de vedere cronologic, alfabetul glagolitic l-a precedat pe cel chirilic, dar la începutul secolului al XIX-lea a fost complet părăsit. De cînd a apărut prima carte tipărită cu alfabet glagolitic, biserica catolică a patronat editarea cărților de cult în limba slavonă cu redactare croată pentru eparhiile catolice ale slavilor din sud. În secolele al XV-lea și al XVI-lea, cărțile glagolitice au fost editate de biserica catolică în provincia Veneția, în orașele **Fiume** și **Senj**. În a doua jumătate a sec. XVI-lea, au apărut o serie de cărți glagolitice editate de Primus Truber, un adept al reformatorilor, la **Tübingen**. Numărul total al cărților glagolitice nu este mare. Catalogul provizoriu, făcut de cercetătorii de la Biblioteca din Moscova (deținătorii celui mai mare număr de cărți glagolitice), estimează un număr de 58 de tipărituri apărute în perioada 1483 - 1791.

Veneția - leagăn al tiparului glagolitic. Prima tipăritură cu litere glagolitice *Liturgierul* a apărut în 10 februarie 1483, datat colofon (pe ultima filă), tipografiat de Andrea Torresano din Azula. Hîrtia utilizată a fost de proveniență venețiană. Tiparul folosit a utilizat culoarea neagră și roșie, textul cules pe două coloane, iar pe primele șase file este tipărit un calendar. Inițialele au fost desenate de mînă. Sunt cunoscute 14 exemplare, dintre care unele numai fragmente.

În ordine cronologică, cea de-a doua tipăritură glagolitică este un *Breviar*, exemplar venețian din 1491. În anul 1493, apare un alt *Breviar*, fiind cunoscute numai șase exemplare, dintre care unul se află la Biblioteca Brukenthal din Sibiu, de altfel, singurul exemplar cu tipăritură glagolitică din România. După o pauză relativ mare, în 1527, același tipograf, Andrea Torresano, scoate un *Abecedar* glagolitic bogat ilustrat. Din acest *Abecedar* se cunosc numai patru exemplare. Urmează cronologic un *Liturghier* din anul 1528, în croată. Se cunosc numai opt exemplare din acest *Liturghier*.

Ultima carte glagolitică tipărită la Veneția a fost *Breviarul* din 1561, la care tipograful din familia Torresano au folosit o nouă garnitură de litere mult mai mică și care consemnează în două locuri semnul tipografiei.

Senj - primul centru croat al tiparului glagolitic. La un deceniu după apariția primei tipărituri glagolitice la Veneția, în orașul croat Senj, se deschide o tiparniță a lui Silvestr Bedricic în care tipograful Blaz Baromic scoate un *Liturghier* glagolitic, care apare în data de 7 august 1494. Această tipografie a funcționat numai în perioada 1494 - 1508, timp în care au fost tipărite șapte cărți.

Fiume (Rijeka). La Fiume, în anul 1530, Simon Kozicic înființează o tipografie unde timp de doi ani tipograful Domenico și Bartolomeo au editat șase cărți. Prima din această serie de format mic cu 120 de file este *Slujba Fericitei Marii celei nepătate*. Toate celelalte cărți au fost tipografiate în anul 1531. Tipăriturile bogat ilustrate și ornamente, executate la Fiume, se remarcă și prin nivelul artei grafice.

Tübingen – Centru al tiparului glagolitic luteran pentru slavii de sud. Reforma bisericii din Germania a început să cîștige mulți adepți și printre alte

popoare, inclusiv de rit ortodox. În această perioadă, Biserica luterană face eforturi deosebite, tipărind în limbile slave, române și în greacă, Catehismul Luteran. Pentru croați și sloveni, care erau catolici, centru de răspîndire a religiei luterane devenise orașul Tübingen din sudul Germaniei. Aici au fost înființate tiparnițe glagolitice sub conducerea tipografului Primus Truber. La această tiparniță foarte productivă, în numai trei ani, au fost imprimate 14 cărți cu un conținut mult mai variat ca pînă acum. Prima carte scoasă de Truber la Tübingen este considerată *Abecedarul* care poartă data din 1561 pe foaia de titlu. Cartea principală de propagare a Reformei luterane a fost însă *Catehismul lui Luther*, tipărit în secolul al XVI-lea în 17 limbi. Numai în Transilvania a apărut în limbile română, greacă, maghiară și germană. Tirajul ediției glagolitice trebuie să fi fost destul de mare pentru că în prezent se cunosc 20 de exemplare.

În perioada 1562 - 1563, perioadă deosebit de activă pentru tipografia glagolitică, s-au tipografiat alte trei cărți: *Noul Testament* cu foarte multe ilustrații și cu frumoase inițiale ornate, în limba croată, carte fundamentală în scopul propagării Evangheliilor în interpretare protestantă; *Profesiunea de credință de la Augsburg*, tipografiată în anul 1562, unde printre ilustrații apar și portretele celor doi traducători.

Tiparnița glagolitică a cărturarului croat Primus Truber și-a încetat activitatea în anul 1564, dar putem afirma cu certitudine că această tiparniță a scos cel mai însemnat număr de cărți glagolitice de limbă croată. Fiind într-o oarecare măsură precursorul tiparului chirilic și avînd puternice influențe grecești, trebuie să semnalăm ineficiența lor, ambele fiind abandonate în timp de țările care le-au practicat.

Note:

1. Olteanu, Virgil. *Din istoria și arta cărții*. București: Ed. Enciclopedică, 1992.
2. Demeny, Lajos; Demeny, Lidia. *Carte. Tipar...* Ed. Kriterion, 1986.